

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

ערש"ק פרשת ויקרא תשע"ז שנה ג' גליון 130

לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,

ניתן לקבל את העלון במייל chagitben@neto.net.il

הנושא: מדוע רבן גמליאל ראה צורך לסדר תפילת שמונה עשרה

ויש לומר שרבן גמליאל הזקן ראה צורך לתקן ברכות אלו, על פי דברי הגמרא בשבת (טו:): הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן (לפני) הבית מאה שנה. התחיל לכהן כנשיא כששים שנה לפני חורבן בית המקדש השני. שהרי סבו הלל התמנה לנשיא במאה שנה לפני החורבן כמבואר בשבת (שס). ונהג בנשיאותו ארבעים שנה, ואילו שמעון אביו לא שימש זמן רב כנשיא אף רבן גמליאל האריך בנשיאותו כהלל זקנו כלומר ארבעים שנה, ולפי ספר "היוחסין" הוא נפטר שמונה עשרה שנה לפני החורבן.

נמצא אם כן שתקופת נשיאותו של רבן גמליאל הזקן היתה אחת התקופות הקשות של כלל ישראל, כפי שהברייתא בעבודה זרה (ח:): מביאה שארבעים שנה קודם החורבן גלתה סנהדרין ממקומה הקבוע בלשכת הגזית וישבה לה בחנות (מקום בירושלים מחוץ לאזור בית המקדש), בהיותה במקום זה שוב לא דנו בה דיני נפשות, וזאת חמת דנפיש רוצחים – רבו הרוצחים המתחייבים מיתה בבית דין. [אם כי נחלקו הרמב"ם והתוס', שלדעת הרמב"ם בהלכות סנהדרין (פרק יד הלכה יא-יג), ארבעים שנה קודם החורבן כלל לא דנו הסנהדרין דיני נפשות. אולם תוספות (סנהדרין לז: ד"ה מיום) חולקים על הרמב"ם, שגם פחות מארבעים שנה קודם החורבן "כשהיו רואים צורך שעה היו חוזרין ללשכת הגזית" לדון דיני נפשות. ובכתובות (ל. ד"ה מיום) הוסיפו שכך התקיים בכל מיתות בית דין – מלבד בדין רציחה וז"ל: מיום שחרב בית המקדש וכו'. וא"ת אמאי לא נקט ארבעים שנה קודם שחרב בית המקדש, דארבעים שנה קודם חורבן גלתה סנהדרין כו' שלא דנו דיני נפשות? וי"ל, דלפעמים לצורך

המשך למאמרנו בשבוע שעבר בעניינו של רבן גמליאל הזקן, עתה נעמוד בהנהגה מיוחדת שלו עבור כלל ישראל. מובא בברכות (כה:): ובמגילה (יז:): שרבן גמליאל הזקן סידר את תפילת שמונה עשרה לכלל ישראל וז"ל הגמרא: שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה. אמר להם רבן גמליאל לחכמים: כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת המינים? עמד שמואל הקטן ותיקנה. שואלת הגמרא: "וכי מאחר דמאה ועשרים זקנים ומהם כמה נביאים תקנו תפלה על הסדר, שמעון הפקולי מאי הסדיר? שכחום וחזרו וסדרום". (ובשטמ"ק שם ביאר, אין פירושו שהוא סדרם מעיקרא דודאי עזרא ואנשי כנסת הגדולה תקנום מעיקרא, אלא שנשתכחו וחזר הוא ויסדם. ע"כ).

מלשון הגמרא שנאמר "על הסדר ביבנה" לכאורה משמע שמדובר ברבן גמליאל דיבנה (נכדו של רבן גמליאל הזקן), ואולם עיון נוסף במקורות יוכיח שמדובר בסבו, רבן גמליאל הזקן. זה מוכח מכך ששמואל הקטן, מתקן ברכת המינים, נפטר עוד בחייו של רבן שמעון בן גמליאל הזקן, אביו של רבן גמליאל דיבנה (ובנו של ר"ג הזקן). כן מוכח מהגמרא בסוטה (מח:): שמביאה, ששמואל הקטן ניבא בשעת מיתתו את הריגתם של רבן שמעון בן גמליאל הזקן ושל רבי ישמעאל כהן גדול, שהיו מעשרת הרוגי מלכות. ממקור זה, וממקורות נוספים, מוכח ששמואל הקטן חי בתקופתו של רבן גמליאל הזקן, ובתקופה זו תוקנה ברכת המינים. (אם כי היעב"ץ בהגותו לסנהדרין יא: כותב, שהברכה נתקנה בימי רבן גמליאל דיבנה, ושמואל הקטן שמוזכר שם אינו זה שניבא בשעת פטירתו, אלא תנא אחר בשם זהה).

שעה היו חוזרין סנהדרין ללשכת הגזית ולהכי לא פסיקא ליה למיתני מ' שנה קודם חורבן... ומשום דיני נפשות דרציחה לא היו חוזרין לעולם, דעיקרם לא גלו אלא משום רציחה דחזו דנפיש רוצחים כדאמרין בפ"ק דמסכת ע"ז... ע"כ].

וכן איתא ביומא (לט): תנו רבנן: ארבעים שנה קודם חורבן הבית לא היה גורל עולה בימיו, ולא היה לשון של זהורית מלבין, ולא היה נר מערבי דולק, והיו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן, עד שגער בהן רבן יוחנן בן זכאי. אמר לו: היכל היכל! מפני מה אתה מבעית עצמך? יודע אני בדך שסופך עתיד ליחרב, וכבר נתנבא עליך זכריה בן ברכיה (זכריה י"א, א') "פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזיך".

נמצא אם כן בתקופת הנהגתו של רבן גמליאל הזקן החלו ניצני הגלות, הרגישו ישראל כי תם עידן בית המקדש וקרובה גלותם לבוא (ובפרט שהגמרא בנזיר לב: אומרת, שישראל ידעו שבית המקדש השני יהיה בנוי על תילו רק ארבע מאות עשרים שנה רק לא ידעו באיזה יום ייחרב), בעוד מעט זמן יעזבו את ארצם ויגלו בין העמים.

והנה, מבואר בגמרא במגילה (יז:): שסדר ברכות שמונה עשרה מרמז על גאולתן של ישראל, כדברי הגמרא שם: ומה ראו לומר גאולה בשביעית? אמר רבא מתוך שעתידין ליגאל בשביעית לפיכך קבעוה בשביעית, והאמר מר: בששית קולות בשביעית מלחמות במוצאי שביעית בן דוד בא, מלחמה נמי אתחלתא דגאולה היא וכו'. ומה ראו לומר קיבוץ גלויות לאחר ברכת השנים ... וכיון שנתקבצו גלויות נעשה דין ברשעים ... וכיון שנעשה דין מן הרשעים כלו הפושעים וכולל זדים עמהם ... וכיון שכלו הפושעים מתרוממות קרן צדיקים ... וכולל גירי הצדק עם הצדיקים ... והיכן מתרוממת קרנם בירושלים ... וכיון שנבנית ירושלים בא דוד... וכיון שבא דוד באתה תפלה ... וכיון שבאת תפלה באת עבודה שנאמר "עולותיהם וזבחייהם לרצון על מזבחי", וכיון שבאת עבודה באתה תודה וכו'. ע"כ.

משום כך רצה רבן גמליאל הזקן מנהיגם של ישראל, לתמוך בכלל ישראל ולעודדם, שעל אף שיוצאים הם עתה לגלות ארוכה, אבל גם גלות זו עתידה להסתיים, ויגאלו ישראל גאולת נצחים. וזאת הוא לימד בסדר תפילת שמונה עשרה שתיקן להם.

שערי השגה

הדרך להגיע להשגות בעבודת ה'

א. עיבור נשמת צדיק: כתב בשער הגלגולים (הקדמה ב') וז"ל: אמנם סוד הענין הוא, כי כפי מדרגת הזדככות, ומעלת תקון הנפש ההיא, כך במדרגה ההיא עצמה, יתגלגל אז בגוף האדם ההוא, בעודו בחיים חיותו, נפש אחד של איזה צדיק, אשר כבר נשלם להתקן ולהתגלגל, ולא נצרך להתגלגל, ונכנס כאן ונעשת נפש הצדיק הזה, במקום רוח אל נפש האדם הזה, ולפעמים אפשר שיתגלגלו שם נפשות ראשונים, עד אברהם אבינו ע"ה, וכיוצא בו, כפי תקון והזדככות נפש האדם הזה. וענין זה שהוא גלגול בחיים, נקרא אצל החכמים סוד העבור וזהו ההפרש שיש בין גלגול לעבור. ולפעמים אפשר שייעבר בו רוח ממש, של אדם צדיק, אפילו שיהיה מרוחות הצדיקים הראשונים, עד האבות נ"ע, אפילו בזמנינו זה האחרון, והכל תלוי כפי ערך מצות שעושה האדם הזה, כי יש מצות שיש בסגולתם כח, להמשיך נפש הצדיק בסוד עבור, ויש מצות ממשיות רוח צדיק כנוכר. גם אפשר, שלפעמים יארע כי יתעבר בו נפש איזה צדיק, ואח"כ יזכה ויתעבר בו עוד נפש צדיק אחר יותר גדול מן הראשון. ונמצא כי יש בו נפש מפאת עצמו, והנפש של הצדיק שבאה לו בתחילה, הוא לו במקום רוח. והנפש השנית של הצדיק היותר מעולה, שבאה לו באחרונה, תהיה לו בבחינת נשמה. ולפעמים יתוקן נפש האדם כ"כ, עד שיזכה להשיג נפש איזה צדיק, ואח"כ ישיג בחי' רוח ממש של איזה צדיק אחד מעולה מכלם, עד שיוכל להיות, שישגי רוחו של אברהם אבינו ע"ה. וזה סוד מ"ש ז"ל במדרשים, ובפרט במדרש שמואל, אין לך דור שאין בו כאברהם אבינו ע"ה, וכיצחק, וכיעקב, ומשה ושמואל וכו'. ע"כ.

ועיין מש"כ בספר חרדים (פרק ע'): ופעמים מסייעים אותו בנפש צדיק בבואו ליטהר, יזהירו על נפשו זוהר נפש צדיק אחר שהיה דרכו בעולם הזה בחייו, להשיב רבים מעוון, גם אחרי מותו ישלחו ה' ויתעבר בנפש אותו הבעל תשובה ובוזה יהפך לאיש אחר, כמו שאמרו בזהר פרשת ויקרא על אותו בעל תשובה, והו קרו ליה יהודה אתרא, וזה הפך בצדיק שבא ליטמא והשחית והתעייב עלילה ברוב רשעו, מעברים בו נפש רשע גדול שהיה בחיים מסית ומדיח ומחטיא את הרבים, ועתה ישתנה שמו לרעה. זהו שקראו לאלישע שתחילתו היה צדיק כאשר חטא והרבה עונות רבים "אלישע אחר".

מכל מקום הבעל תשובה אם לא יתעורר הוא תחילה ויבכה לפני ה', לא יעברו בו נפש צדיק וגם לא יבואו מלאכים לעזרו, דלא אמרו אלא הבא ליטהר מסייעין אותו, אבל אם לא בא תחילה הוא מאליו לא. וזהו נמי שרמזו הלל "אם אין אני לי מי לי", ומסיים: "וכשאני לעצמי מה אני". וזו היא טענת רוב בני אדם המתאווים לשוב בתשובה ואומרים, איך נשוב ורחיים על צוארינו, ענייני העולם ועסקיו שאנו טרודים בהם לכלכל האישה והבנים, על זה אמר: "וכשאני לעצמי מה אני" כי לא נוצרתי כי אם לעבודת יוצרי, וכו'.